

עושי הפלסטינים: משלמים 30 אלף שקל בשנה עבור הזכות לעבוד בישראל

בניגוד לחוק, כל עובד פלסטיני בישראל משלם בשחור 2,500 שקל בחודש, המתחלקים בין מתווך פלסטיני לקבלן ישראלי שכלל לא מעסיק אותם ■
 ■ ב-2021 גילגלה התעשייה הזאת כמיליארד שקל, בידיעת המדינה הרפורמה שהוכרזה לפתרון המצב – נכשלה

06:10 25.01.2022 מאת: טלי חרותי-סובר

בביקור של שעתיים שנערך בשבוע שעבר במעבר אייל הסמוך לטול כרם באחר צהריים קר במיוחד, נראו מאות פלסטינים, אולי אלפים, בדרכם הביתה. פרט לנשים מעטות, העובדות בעיקר בחקלאות, היו שם גברים רבים בבגדים נקיים ובנעליים גבוהות ומוכתמות, המרמזות על כך שהם עובדים בבניין. את הדרך לנקודה הזאת הם החלו 14 שעות קודם לכן בדרכם לישראל, וכעת מצפה להם נסיעה במונית פלסטינית בדרך למקום מגוריהם בסביבת שכם, ג'נין או טול כרם, רק כדי לקום למחרת לפנות בוקר ולהתחיל את המסע המפרך מחדש.

ככה חיים 140 אלף עובדים פלסטינים חוקיים העובדים בישראל בימים האלה, מתוכם כ-100 אלף בתוך הקו הירוק והשאר בהתנחלויות. לקושי הפיזי הכרוך ביציאה ובכניסה לישראל נראה שהם כבר התרגלו – אבל לא לעושי השיטתי שהוא מנת חלקם כבר עשרות שנים, תמורת הזכות לעבוד בישראל. המדינה מודעת היטב לבעיה ואפילו מנסה לפתור אותה, אלא שעד היום היא נחלה כישלון חרוץ.

במסגרת השיטה הקיימת, עשרות אלפי עובדים פלסטינים משלמים כל אחד 2,500 שקל בחודש במזומן תמורת היתר עבודה בישראל שאינו אמור לעלות להם אגורה. הכסף מתחלק בין מתווך פלסטיני לבין הקבלן הישראלי (יהודי או ערבי). "עד היום שילמתי ככה יותר מרבע מיליון שקל", מספר אחד העובדים הוותיקים בישראל, שחזר דרך מעבר אייל. "אפשר לקנות בזה בית".

"הרשויות נושאות באחריות לניצול"

הניצול הזה של העובדים הפלסטינים נובע מהשיטה שקבעה ישראל, בין היתר בשל צרכים ביטחוניים, שעל פיה הדרך לעבודה בשטחה מתחילה בבקשה מצד הקבלן להיתר עבודה מרשות האוכלוסין וההגירה. כיום מופיעים ברשימת הרשות לא פחות מ-4,200 קבלנים ישראלים שקיבלו היתר עבודה עבור פועלים פלסטינים. אנשי מתאם הפעולות בשטחים מסבירים כי אין דרך אחרת. "אנחנו רוצים שלעובד יהיו בישראל אבא ואמא", הם אומרים. "שייכנס רק מי שברור שיש לו מעסיק הזקוק לו".

גם יש בכך היגיון כלשהו, אופן הביצוע בעייתי. "קבלן בניין יכול להיות גם אדם המבקש עשרה אנשים לפרויקט מסוים", מסביר אסף אדיב, מנכ"ל ארגון העובדים מען, המייצג עובדים פלסטינים בישראל. "כשמסתיימת העבודה, הוא אמור ליידע את רשות ההגירה. אלא שבמשך השנים השתרש מנהג לא חוקי: במקום להחזיר את ההיתרים, קבלנים רבים מוכרים אותם דרך מתווך פלסטיני לעובדים, שמעשית מגיעים לעבודה אצל מעסיקים

שכלל אינם הקבלנים שאושרו. מכיוון שהעובד לא יכול להיכנס ללא היתר, הוא משלם סכומי עתק למתווך".

זו רק תחילתה של שרשרת שנעשתה משומנת מאוד: המתווך הפלסטיני משאיר בידי כ-600 שקל, והקבלן המקורי מקבל את השאר, ובתמורה לכך מוציא לעובדים "שלו" תלושי שכר. אלה תלושים פיקטיביים, שאינם כוללים את מספר ימי העבודה האמיתיים או השכר האמיתי של העובד. ככל שסכום הפרשות שמעביר הקבלן לעובד נמוך יותר נשאר אמנם לו סכום גדול יותר בכיס, אך לאורך זמן הוא נפגע מכך. אם העובד מעז להפסיק לשלם, המתווך משעה לו את ההיתר.

"משלמים בכל חודש, לא משנה כמה עבדת", מספרים העובדים במעבר. "בחגים עובדים מעט, אבל את המתווך זה לא מעניין. נפצעת בעבודה? זה לא משנה. אתה בידיים שלהם".

"כמה נשאר לי?"

"השיטה הופכת את העובדים לתלויים במתווכים הגובים כ-20% ממשכורתם", אומר פרופ' קנת מן, מייסד הסנגוריה הציבורית, וכיום מנכ"ל עמותת ליפ המסייעת משפטית לעובדים פלסטינים. "אם אלה היו עובדים ישראלים, הרשויות לא היו מאפשרות את התופעה הפסולה הזאת. הרשויות נושאות באחריות לכך שהסחר בהיתרים נמשך. הן מאפשרות לנצל את העובדים הפלסטינים ולהתעשר על חשבונם".

ואכן ההיתר, שכאמור כלל לא אמורים לשלם עבורו, מפחית חלק נכבד מהשכר, שאינו גבוה ממילא. "כמה נשאר לי?", עושה אחד העובדים את החישוב. "ליום מקבלים בערך 400 שקל, בדרך כלל פחות, שזה 8,000 שקל לחודש. פחות 2,500 שקל להיתר, 1,500 לנסיעות לישראל וחזרה, עוד כמה מאות שקלים לאוכל בעבודה, נשאר אולי 3,500 שקל עבור חמישה ימים בשבוע. העבודה קשה – יום העבודה מתחיל ב-2:00 ומסתיים בחזרה בבית ב-17:00–18:00. הרבה פעמים אני חושב אם לא כדאי לי להישאר בפלסטין עבור 150 שקל ליום. בסוף מקבלים כמעט אותו דבר".

אגב, את "מס ההיתר" משלמים עובדים צעירים יחסית, שכן ישראל החליטה כי מגיל 55 כבר לא נדרש היתר עבודה מול מעסיק, משיקול ביטחוני. ואולם מספר העובדים הפוטנציאליים בגיל זה, בעבודות בבנייה ובחקלאות, אינו גדול. "נושא הגיל שרירותי לגמרי", אומר אדיב. "די היה אם היו מורידים את הגיל ל-40 או מחליטים שעובדים ותיקים כבר לא חייבים היתר עם שם מעסיק, כדי לעצור את העושה של מי שבא לעבוד עבורו".

לא מכירים את המעסיקים

אף שהתעשייה אינה חוקית, היא מסודרת מאוד. "פעם בחודש, באותו תאריך, אני מגיע למשרד בג'נין, יושב שם עורך דין ומקבל את הכסף במזומן", מספר אחד הפועלים. על קבלה או אישור אין מה לדבר. אבל כאמור, אם לא ישלם, יעצרו לו את ההיתר העבודה בישראל.

כשנשאלו העובדים מי הם הקבלנים ה"מעסיקים", הם נאלצו לפתוח את ההיתר שעל מסך הטלפון ולהציץ בשם הקבלן. הם לא יודעים מיהו, אף שהוא מוציא להם תלוש שכר.

והתלושים האלה מרגיזים את העובדים. לדבריהם, הם עובדים במשך כל החודש, ולמרות זאת הם מציגים תלושים שלפיהם עבדו רק 7–11 יום. "ישראל רואה בדיוק מתי אני נכנס

ויוצא", אומר עובד. "איך יכול להיות שאני נכנס 20 יום, אבל בתלוש כתבו שאני עובד שבעה ימים?".

מבדיקה עם מפקדת תיאום פעולות הממשלה בשטחים (מתפ"ש) עולה כי המידע על כניסות ויציאות העובדים אכן נאסף בעזרת הכרטיס המגנטי שיש לכל עובד, אלא שהמידע מוגדר "ביטחוני", ולכן אינו מוצלב עם רשות ההגירה, האחראית מצדה על בדיקת הקבלנים ופיקוח על דרכי עבודתם. "אני לא יודע מדוע העובד נכנס לישראל ואם הגיע לעבודה", אומר מקור במתפ"ש. "את זה רשות האוכלוסין וההגירה צריכה לבדוק".

ברשות ההגירה לא לוקחים אחריות. מהרשות נמסר: "אם יש חשש לתעשיית מכירת היתרים, פונים למשטרה".

תעשיית היתרים מתנהלת באופן גלוי

תעשיית היתרים אינה רק בעיה מוסרית – עושק של עובדים חלשים, אלא גם בעיה כלכלית. מדו"ח של המכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) שכתבו חגי אטקס ופאק עדנאן ב-2021 עולה תמונה של תעשייה בקנה מידה עצום, שרק גדלה.

ב-2019, כ-43 אלף עובדים רכשו אישורי עבודה בכ-2,300 שקל לחודש, נכתב בדו"ח של המכון. "ההכנסות ב-2019 הסתכמו ב-1.2 מיליארד שקל, וארגון העבודה הבינלאומי העריך את הרווח מהסחר בניכוי הוצאות מעסיקים (בין היתר ביטוח לאומי ופנסיה) ב-427 מיליון שקל. ב-2020, על אף הסגרים, כ-40 אלף עובדים רכשו היתרי עבודה תמורת 2,440 שקל לחודש, וההכנסות הסתכמו במיליארד שקל".

כאמור, התעשייה הזאת מתנהלת באופן גלוי. "רבים מספרי היתרים מפרסמים הצעות ברשתות החברתיות לסוגים שונים של היתרים, ולחלקם יש משרדים ברחובות ראשיים", נכתב בדו"ח. "כחמישית מהעובדים חותמים על הסכם עם המוכר, או מוסרים לו שטר חוב. המכירה הגלויה והשימוש במסמכים משפטיים פורמליים במכירה מלמדים שגם ספרי היתרים וגם העובדים אינם תופשים עסקות אלה כבלתי חוקיות".

התופעה הבעייתית אינה נעלמת מעיני הרגולטור בישראל, ובדצמבר 2020 הוכרזה רפורמה שנועדה לחזק את כוח המיקוח של העובדים על חשבון המעסיקים וספרי היתרים. הרפורמה ביטלה את המכסה הספציפית למעסיק, ובמקום זאת העבירה את השליטה במכסה לעובדים ותיקים הזכאים להיתר, ורשאים לפנות לכל מעסיק רשום ולנהל משא ומתן על תנאי העסקה חדשים. את המשא ומתן יכולים העובדים לעשות מול המעסיקים באפליקציה שנפתחה עבור הנושא הזה, וכבר רשומים בה 10,000 עובדים. הקבלנים הזקוקים לעובדים יכולים לפנות אליהם ישירות, ללא המתווך.

למרות הכוונות הטובות, העובדים – לפחות אלה שהגיעו למעבר אייל בשבוע שעבר – ממשיכים לשלם. הם לא שמעו על הרפורמה ולא יודעים על השינוי. "הרפורמה לא הצליחה לשים קץ לשיטה הפסולה", אומר מן. גם בדו"ח המכון למחקרי מדיניות נקבע כי "הרפורמה לא הביאה להפחתת הסחר בהיתרים ולא לירידה במחירי היתרים". מקורות במתפ"ש מסכימים כי הבעיה קיימת. לדברי בכיר במפקדה, באחרונה התכנסו העוסקים בנושא לדיון ראשון בניסיון לפתור את הבעיה.

במכון למחקרי מדיניות ממליצים על פתרונות כמו שיפור והרחבה של השימוש באפליקציה החדשה, תוך הפעלת אמצעי ענישה אפקטיביים נגד הקבלנים הישראלים והמתווכים הפלסטינים, בסיוע הרשות הפלסטינית. במען, לעומת זאת, מציעים לעשות צעד גדול קדימה, ולבטל את שליטת המעסיקים, באמצעות שימוש ב"גרין קארד" לעובדים

הפלסטינים. במתכונ זה, עובד יקבל אשרה לעבוד בישראל על סמך בדיקות ביטחוניות ופיליות מוקדמות, בלי קשר למעסיק זה או אחר.

"יישום הרפורמה בדצמבר 2020 היה מעין הודאה בכך שהרשויות מודעות לכך שמהו רקוב בממלכת ההיתרים", אומר אדיב. "למרות זאת, לא נעשית כל פעולה אפקטיבית לחקירה וענישה של העבריינים, המגלגלים מאות מיליוני שקלים בשנה בשוק שחור. על פי ההצעה שלנו, עובדים לא יהיו כבולים למעסיקים, ולכן לא יהיו זקוקים למתווכים, וכך, באבחה אחת, יחוסל הסחר בהיתרים".

"פועלים למיגור התופעה"

ממתאם פעולות הממשלה בשטחים (מתפ"ש) נמסר: "במתפ"ש, בשיתוף משרדי הממשלה ורשויות האכיפה הרלוונטיות, משקיעים מאמצים רבים בשילוב זרועות כדי למגר את תופעת המתווכים והסחר ברישיונות התעסוקה של עובדים פלסטינים. זאת מתוך מחויבות ערכית ומוסרית ובמטרה למנוע פגיעה בזכויותיהם של העובדים הפלסטינים המועסקים בישראל. בתוך כך, כלל הגופים פועלים למימוש מודל התעסוקה – כפי שאושר על ידי הממשלה (הכוונה לרפורמה; טח"ס) – מתוך הבנה כי זהו מהלך משמעותי בעל השפעה חיובית רחבה על תחום תעסוקת הפלסטינים בישראל, הצפוי לשפר את תהליכי העסקת הפועלים הפלסטינים, תוך חיזוק ההתקשרות הישירה בין המועסק למעסיקו.

"לצד זאת, מקודמים צעדים נוספים על ידי משרדי הממשלה שמימושם צפוי להקשות עוד יותר על המתווכים להמשיך לסחור באופן בלתי חוקי ברישיונות תעסוקה של עובדים פלסטינים, לרבות קידום עבודת מטה לתשלום שכר מקוון לפועלים, הגדלת מכסת רישיונות התעסוקה ובחינת האפשרות – בשיתוף עם רשות האוכלוסין וההגירה – לייצר מכסות העסקה למעסיקים הישראלים".

מרשות האוכלוסין וההגירה נמסר: "הרשות אחראית על מתן היתר למעסיקים שהם קבלנים רשומים, בהתאם למידע המתקבל מרשם הקבלנים. מנכ"ל הרשות קיים שולחן עגול לבחינת הנושא יחד עם כל השותפים – המינהל אזרחי, משרד הבינוי והשיכון ומשרד המשפטים – ובימים אלה מקודמים פתרונות אשר יביאו לשינוי בתחום".